

DE TWEEDE WERELDOORLOG *INLEIDING*

Dossier voor het 5e en 6e middelbaar

Educatieve Dienstf

Inhoudstabel

Inlichtingenfiche	3
De plaats en de collecties	3
De filosofie achter de tentoonstelling	3
Beeldengalerij	5
Hulp bij het bezoek	10
Het parcours en de verschillende thema's	10
Hoe dit dossier te gebruiken	12
Praktische inlichtingen	15
Specifieke doelstellingen voor het onderwijs	17
Vóór het bezoek - Voorbereiding in de klas	18
Thema's/Zalen	20
Plan	21
Het pedagogische aanbod van het WHI	23

Inlichtingenfiche

Doelstellingen van het dossier

De plaats en de collecties: De Bordiauhal

De tentoonstelling over het interbellum werd in de Bordiauhal opgesteld. Gédéon Bordiau is een Belgische architect die in 1832 in Nijvel werd geboren. In 1880 vraagt koning Leopold II hem op het voormalige oefenplein van de burgerwacht paviljoenen voor wereldtentoonstellingen en handelsbeurzen te bouwen. Hij voorziet twee gebouwen verbonden door een half rond en een arcade.

Bordiauhal

Een grote hal van ijzer en glas van ongeveer 300 m loopt achter het half rond door. Om de doorkijk van de Wetstraat naar de nieuw getrokken Tervurenlaan te bewaren, zal later het middendeel van de hal worden afgebroken. In 1880, voor de eerste tentoonstelling die de vijftigste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid viert, zijn de werken nog niet afgerond. De twee symmetrische paleizen zijn gebouwd, maar het bovenste deel van het half rond en de arcade zijn van hout en pleisterwerk opgetrokken. Tussen 1880 en 1905 lopen de werken voort, maar Bordiau sterft voor de afhandeling ervan. De drieledige triomfboog wordt in 1905 door de Franse architect Charles Girault gebouwd. Bordiaus naam wordt aan het enige overgebleven originele gebouw gegeven. In 1946 was één van beide gebouwen inderdaad afgebrand en in 1958 door een modern bouwwerk vervangen. De hal verenigt traditie en moderniteit op harmonieuze wijze en gebruikt daarvoor bouwmaterialen zoals metaal, glas en steen.

De filosofie achter de tentoonstelling

Omdat het ministerie van Landsverdediging veel belang aan herinneringswerk hecht en jongeren bewust wenst te maken van hun Europese verleden, werd het bereid gevonden geld uit te trekken voor een project met betrekking tot de voorstelling van het interbellum en de Tweede Wereldoorlog. Anderzijds is het ook zo dat de uitbeelding van de Tweede Wereldoorlog heel wat voorbereiding vergt indien

Bordiauhall

meer dan een saaie opsomming van veldslagen wordt verlangd. Door de loutere omvang van de werkzaamheden én wegens het financiële kostenplaatje werd het project dus in verschillende fases opgedeeld.

De Regie der Gebouwen voerde werken uit om het project mogelijk te maken en de Nationale Loterij stelde subsidies ter beschikking.

Van meet af aan heeft de wetenschappelijke ploeg van het Museum voor een veelomvattende visie van de geschiedenis geopteerd, waarbij eveneens aandacht wordt besteed aan de gevolgen van de oorlog voor de burgerbevolking of aan diverse facetten van de militaire geschiedenis zoals propaganda, ziekte, dood, enz. Vrouwen hebben dan ook, net zo goed als mannen, hun plaats in het parcours gekregen.

De uitwerking van een nieuwe museale opstelling moet met twee essentiële elementen rekening houden: de wetenschappelijke correctheid en de collecties van het museum. Het vertrekpunt is de – theoretische – schets van een omloop die zowel historische feiten als uitzonderlijke collectiestukken voor het voetlicht moet brengen.

De dikwijls complexe geschiedenis wordt aan de hand van meer dan 2.000 collectiestukken voor een heel breed publiek (visueel) aantrekkelijk gemaakt. De gepresenteerde stukken zijn alle afkomstig uit de unieke verzameling van het Koninklijk Legermuseum, uitgezonderd enkele permanente bruiklenen. Zowat elk collectiestuk in de tentoonstelling vertelt een uniek verhaal waardoor het verleden eveneens op een bijzondere manier kan worden geïllustreerd. De tentoonstelling verschaft een meerwaarde op pedagogisch, cultureel of educatief niveau en leert ons dat democratische waarden geen evidentie zijn (zoals door de rechtstreekse actualiteit wordt bewezen) en dat ze dat trouwens nooit geweest zijn (zoals af te lezen uit de periode 1933-1945). Op basis van dit gegeven werden objecten en thema's geselecteerd om het parcours in te vullen.

Beeldengalerij

De muren van de eerste verdieping die in het centrum van de Bordiauhal uitgeven, zijn bekleed met foto's. Elk beeld verwijst naar het thema dat zich op die plaats in de tentoonstelling bevindt. Elk beeld is een snede uit een grotere foto (logisch, gezien de specifieke formaten). We zoeken een evenwicht over de volledige expo heen. De foto's komen ook aan bod in de expo zelf, daar worden ze voorzien met een duidende legende. De beelden dienen de bezoeker uit te nodigen om de expo te ontdekken. Op elke foto staan er mensen, behalve bij foto 6. Dit is bewust gekozen: het verzet komt niet open en bloot op straat en blijft "in het verborgene", tot aan de bevrijding. Vandaar ook de keuze om bijvoorbeeld geen foto van de binnenplaats van een gevangenis of de Dossin-Kazerne te tonen: dit bleef dan weer een Duits "geheim" voor de bevolking. Zo wordt de grootte en impact van de Jodenvervolgving in België pas héél geleidelijk aan duidelijk voor de bevolking bij de bevrijding van de kampen in Duitsland.

Steenokkerzeel, Brussel. 12 september 1940. Engelse bommen op een huis. Vier doden.
Geallieerde bombardementen op België geven voer aan de Duitse propagandamachine, zeker als die niet op spoorwegen, fabrieken... maar op burgerhuizen neerkomen. In de expo wordt onder meer ook een propaganda-affiche van Kortrijk onder de bommen getoond, alsook een foto van het Amerikaanse bombardement op Morselt (het zwaarste in België tijdens WO II). De Vos spreekt van 9.000 burgerdoden tijdens geallieerde bombardementen bij de voorbereiding van de bevrijding.

16 juni 1941. 840 Belgische krijgsgevangenen komen uit Oost-Pruisen. Hier zien we ze bij het station Brussel-Noord.

Propagandafoto van de bezetter, die vooral in het kader van zijn Flamenpolitiek heel wat (Vlaamse) krijgsgevangenen vrijlaat. Zo'n 225.000 Belgen worden krijgsgevangen naar Duitsland afgevoerd, maar niet iedereen blijft dus tot 1945. In de expo tonen we onder meer de versierde wandelstok van Albert Devisscher, Vlaamse krijgsgevangene uit Stalag XVIIIB te Oostenrijk. Op 22 februari 1941 wordt hij er "ontslagen".

Jonge Duitse soldaat (Luftwaffe) koopt fruit bij Belgen, Rogierplein, Brussel

Propagandafoto van de bezetter. Het is ongelooflijk om zien hoeveel propagandafoto's er bestaan van Belgen die voedsel verkopen aan Duitsers. Past ook in het gevoel van de zomer van 1940, waarbij vooral gelatenheid onder de Belgen regeerde. Duitsers gaven zo ook de indruk dat alles goed ging. Staat haaks op de werkelijkheid, zeker wat de ravitaillering betreft (bijna permanent voedseltekort en honger). Ook in de expo tonen we stukken over voeding, bv. een resem rantsoenbonnen.

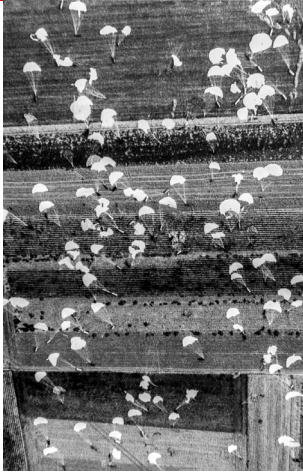
Medische controle van baby's door het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn.

NWvK is voorloper van het huidige Kind en Gezin. Na WO I opgericht, speciale aandacht voor baby's en kinderen. Als antwoord op de schaarste, armoede en honger van de bezetting, gingen heel wat mensen steun zoeken bij een liefdadigheidsorganisatie. In de expo tonen we ook een huwelijkskaartje van het NWvK.

Jonge collaborateurs bij de Brigade d'Assaut Wallonie

Collaboratie komt voor in alle vormen en maten. Bij deze foto is het vooral van belang te wijzen op het feit dat het jongeren zijn (indoctrinatie, verleiding van het avontuur...). Brigade d'Assaut is opvolger van Waals Legioen, maar dus SS. In de expo komen uniformen van jonge collabo's.

Dropping van Britse parachutecontainers voor het verzet.

Opzettelijk geen foto van verzetsmensen: het blijft in het verborgene. Belang van hulp uit Londen voor verzetsgroepen is enorm. Hier 99% zeker dropping voor het Geheim Leger, naar het einde van augustus 1944 toe (gezien de aantallen containers). We tonen in de expo parachutecontainer + parachute.

Geallieerde doortocht door het bevrijde Brussel, 6 september 1944.

No comment, duidelijk. Let ook op fotografen onderaan, alsook op burgers met wapens. Foto ook gekozen omwille van het perspectief! In de expo is een volledige zaal aan de bevrijding gewijd, alle stukken zijn van toepassing.

Repressie van de collaboratie in Antwerpen, bevrijding 1944.

Straatrepressie is soms meedogenloos. Deze foto kadert in een reeks waarbij de gevangen collaborateurs uiteindelijk zelfs in de Zoo van Antwerpen belanden. Er bestaat uiteraard ook staatrepressie. Toch zeker niet meegaan in het klaaglied van (vooral) het Vlaams-nationalisme, historisch onderzoek heeft aangetoond dat heel wat collabo's de dans ontsprongen en er slechts weinig hun straf echt moesten uitzitten. Complexe geschiedenis! Stukken: jasje gevangen collaborateur, valies van de Wiele, kapot schilderij Göring...

Impact van de eerste V1-bom op het centrum van de stad Antwerpen. Een ganse blok van 8 woonhuizen is weggevaagd. Puin ruimen door de Amerikanen.

No comment, duidelijk. Impact van V-bommen zorgt volgens De Vos voor bijna 6.500 slachtoffers. Ook interessant: Amerikaanse hulp bij luchtafweer (en opbouw). Belang Antwerpen = haven! Vandaar hier wat bommen op geconcentreerd. Stukken: uniform generaal Armstrong, stuk V1 Brussel...

Ardennenoffensief, troepen in de sneeuw. Wellicht Amerikanen. Hitlers' laatste gok. 2.500 Belgische burgerdoden. Barre weersomstandigheden, voor de Amerikanen tot op vandaag gekend als dé slag van de Tweede Wereldoorlog.

Foto van Belgische Bataljons Fuseliers in Duitsland en Nederland, december 1944-begin 1945.

Foto komt uit de reportage van Raphaël Algoet, bekend oorlogsfotograaf. Hij trok mee met de geallieerde troepen door België, Nederland en Duitsland. Foto toont de bijdrage van de Belgen aan de opmars naar Berlijn. Op foto is duidelijk de mengelmoes van kledij van de soldaten te zien.

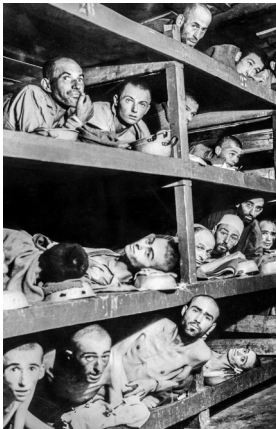
Grote file van Duitse krijgsgevangenen, Duitsland 1945.

De massa aan Duitse krijgsgevangenen is moeilijk in beeld te brengen. Heel wat Duitser vluchtten richting het westen om niet in de handen van het Rode Leger te vallen. Op foto duidelijk de diversiteit van de gevangenen te zien: burgerkledij, *Wehrmacht*, *Kriegsmarine*...

Belgen halen straatnaambord van Adolf Hitler af te Leipzig, 1945.

Belgische zending met Ganshof-Vandermeersch (Missie Van Zeeland). Belgen op weg door Duitsland, alles vastleggend op foto. Duidelijk einde van een historisch hoofdstuk. (Ook pedagogisch actueel: wat met wegnemen straatnamen van beruchte figuren?)

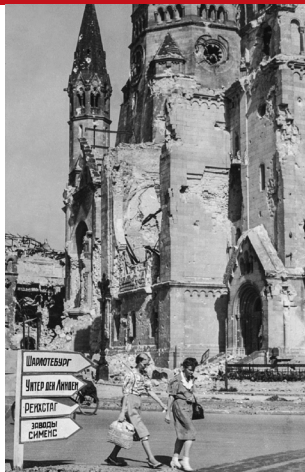
Foto van een "bevrijd Buchenwald". Op de foto vooral Joden, waaronder Elie Wiesel.

Iconische en beroemde foto, genomen enkele dagen na de bevrijding van KZ Buchenwald. Buchenwald: 622 Belgen aanwezig tijdens de bevrijding van het kamp. Op de foto bevinden zich Joden, waaronder de meest bekende overlevende van de Holocaust, Nobelprijswinnaar Elie Wiesel. Dit was de eerste foto over de kampen gepubliceerd in NY Times, op 6 mei 1945, met de titel 'The World must not forget!'.

Britse troepen met een buitgemaakt portret van Adolf Hitler, Kleef, Duitsland 1944-1945.

Heel wat stukken komen zo ook in het museum terecht. Het staatsportret dat op de foto staat, hangt ook in de expo Bordiau III (zaal 2) waar een soortgelijk Belgisch verhaal aan vasthangt!

Berlijn in puin, Berlijn bezet. Impact van bommen op de Kurfurstendam 1945.

Einde van de oorlog, begin van de Koude Oorlog. Kurfurstendam is de grootste winkelstraat in Berlijn.

Hulp bij het bezoek

Het parcours en de verschillende thema's

Het parcours over de Tweede Wereldoorlog begint in de zomer van 1940 en sluit af met de oorlog in de Stille Oceaan. De tentoonstelling overloopt de belangrijkste fases van het conflict in Europa, het Middellandse-Zeegebied, Rusland of Azië en schenkt bijzondere aandacht aan België enerzijds aan de hand van de soldaten die op de verschillende fronten strijden en anderzijds aan de hand van de bezetting van het grondgebied.

Het verhaal begint chronologisch met de schemeroorlog, de *Blitzkrieg* en de Duitse opmars in het Westen in de *zomer van 1940*. Daarna worden de verschillende fronten geëvoceerd, met hun bijzondere kenmerken en realiteiten.

De zone over de oorlog in de *Middellandse Zee* tussen april 1940 en november 1942 behandelt de oorlog in de woestijnen van Noord-Afrika. Hier komt het beroemde Afrikakorps van Erwin Rommel aan bod, net als de invasie van de Balkan door Duitse en Italiaanse troepen.

De volgende ruimte heeft het over de eerste twee oorlogsjaren aan het Russische front (*van Barbarossa tot Stalingrad*). Die strijd verloopt in extreme weersomstandigheden. Het Oostfront is een ideologische kruistocht tegen de “bolsjewistische Joden” en de “minderwaardige Slavische rassen”.

De volgende zaal verlaat het vasteland om de *oorlog op zee* te tonen (1940-1945). Het noorden van de Atlantische Oceaan verandert in een gigantisch slagveld. De U-Boote jagen op Engelse en Amerikaanse handelsschepen die materiaal en manschappen vanuit de Verenigde Staten aanvoeren om Europa vanuit Engeland te heroveren.

Vervolgens gaat het over de *luchtoorlog*. De massale bombardementen op steden

en strategische doelwitten zijn specifiek voor de Tweede Wereldoorlog. Alle oorlogvoerende landen gaan over tot grootschalige bombardementen om de oorlogsinspanning van de vijand onderuit te halen en de burgerbevolking te terroriseren.

Een volgende ruimte staat stil bij *het Russische front*. Na de Duitse nederlagen in Stalingrad (winters 1942-1943) en Koersk (zomer 1943) lanceren de Sovjets bloedige tegenaanvallen om hun grondgebied te bevrijden en op Berlijn te marcheren.

De bouw van de Duitse *Atlantikwall*, die een Angelsaksische landing moet beletten, wordt in de volgende ruimte geïllustreerd. De Geallieerden hebben ondertussen de overwinning in Noord-Afrika behaald en kunnen zo in Sicilië en Italië ontschepen. Het fascistische regime van Benito Mussolini valt.

De tweede verdieping van de zaal eindigt met de langste dag. Op *6 juni 1944* ontschepen duizenden Amerikaanse, Engelse, Canadese en Franse soldaten op de Normandische stranden. De operatie is een logistiek en technologisch hoogstandje en het succes berust op een langdurige voorbereiding. De weg naar de bevrijding van Frankrijk ligt nu open. Wekenlang en ten koste van zware verliezen vechten de geallieerde troepen om uit het Normandische heggenlandschap weg te geraken. Parijs wordt uiteindelijk op 25 augustus bevrijd en de geallieerde troepen dringen de Duitsers terug, dwars door België en tot aan de grens met het Derde Rijk.

Op de eerste verdieping keert de bezoeker terug in de tijd en wel om over dertien museumzalen vier grote fasen van het conflict te verkennen.

Het eerste deel snijdt een onderwerp aan dat in de Belgische museale wereld bijna niet aan bod komt: de *bezetting van België* tussen 1940 en 1944. Het thema wordt globaal behandeld en richt zich met *Europa onder het hakenkruis, België in Duitse handen, Over honger, schaarste en werk, Verzet, Collaboratie, Repressie en vervolging, De bevrijding van België, België in de schaduw van de oorlog* tot een breed publiek. *Het einde van de oorlog in Europa (1944-1945)* behandelt het laatste oorlogsjaar aan het westelijke en oostelijke front. Duitsland is buiten adem, maar kan nog steeds terugslaan: de dodelijke V-bommen en het offensief in de Ardennen bewijzen dat het Reich nog niet volledig bedwongen is. De Duitse troepen bezwijken echter uiteindelijk onder de druk van de gezamenlijke inspanningen geleverd door de Westerse strijdmachten en de Russische “pletwals”. Wanneer in mei 1945 de hoofdstad van het voormalige Derde Rijk valt, kan het verwoeste Europa de overwinning koesteren. Duitsland snijdt een nieuw hoofdstuk in zijn geschiedenis aan.

Terreur, vervolging en genocide (1933-1945) gaat van start met de oprukkende geallieerde legers en de verschrikkelijke ontdekkingen die ze doen: de concentratiekampen en de uitroeiingscentra. De racistische nazi-ideologie - die vanaf 1933 in Duitsland hoogtij viert en vanaf 1938 ook buiten de voormalige Duitse grenzen nog extremer wordt toegepast - heeft geleid tot de systematische moord op volledige bevolkingsgroepen.

De “andere” wereldoorlog (1931-1945) herinnert eraan dat de Tweede Wereldoorlog niet enkel op Europese grond woedde. Het Japanse expansionisme brengt grote delen van Azië, Oceanië en Noord-Amerika in gevaar. De Tweede Wereldoorlog biedt de Japanse keizer Hirohito, bondgenoot van Hitler, de kans een aanval op Amerika te lanceren, die heel de Stille Oceaan in vuur en vlam zet. We schrijven dan 1941. Amerikaanse, Australische, Nieuw-Zeelandse en Indo-Britse troepen vechten samen tegen Japan. De Amerikaanse atoombommen op Hiroshima en Nagasaki betekenen het definitieve einde van de Tweede Wereldoorlog ... en het begin van de Koude Oorlog.

Hoe dit dossier te gebruiken

Het volledige dossier bevat 14 pedagogische onderdelen, opgesplitst volgens de thema's van de zalen. Een inleidend dossier zet de filosofie van de tentoonstelling uiteen en geeft uitleg bij het gebruik van de pedagogische hulpmiddelen; een dossier Na het bezoek reikt denkpistes aan om sommige thema's na het bezoek in de klas verder uit te diepen. Actuele thema's kunnen in verband worden gebracht met de evenementen uit de Tweede Wereldoorlog.

In elk dossier vindt u een glossarium dat uitleg geeft over complexe woordenschat, evenals een beknopte bibliografie over de Tweede Wereldoorlog.

Elk thematisch dossier is opgesplitst in twee hoofdonderdelen die met een bepaalde fase van het museumbezoek overeenstemmen. Een eerste deel **Voor het bezoek** is bedoeld om het bezoek in de klas voor te bereiden, aan de hand van vragen over het interbellum en de familiegeschiedenis voor de leerlingen. Dit deel bevat ook alle teksten die op de panelen in het Museum voorkomen.

Het tweede deel **Tijdens het bezoek** betreft het bezoek als dusdanig. Denkpistes reiken thematische informatie aan die de leerlingen kunnen gebruiken bij het beantwoorden van vragen. In de **Activiteitenfiches** worden vragen (en antwoorden) samengebracht. Deze vragen doen een beroep op kennen en kunnen: kaartlezen, ontcijferen van een affiche of een foto, het begrijpen van een document, enz. De vragen zijn bedoeld om leerlingen te confronteren met de verschillende keuzes die

de toenmalige mannen en vrouwen dienden te maken.

Vragen en informatie zijn samengebracht binnen verschillende thema's die elk een eigen kleur en symbool hebben.

 De oorlog en het weer. Weersvoorspellingen (wolkendek, luchtdruk, windkracht en -richting, getijdentabel, vochtigheid, temperatuur en zonneschijn) zijn essentieel in de voorbereiding van aanvallen, om materiaal en uitrusting van de manschappen op elkaar af te stemmen, om de artilleriebeschietingen af te stellen. Het weer kan het verloop van gevechten beïnvloeden en heeft een belangrijke impact op de leefomstandigheden van de soldaten aan het front. De generale staf tracht dan ook het materiaal op de specifieke vereisten van de operatietheaters af te stemmen.

 Propaganda. Propaganda is een even gevaarlijk wapen als vliegtuigen, kanonnen of pantservoertuigen. Het is een wapen dat de geestesgesteldheid van de soldaten en van de bevolking bespeelt, en dat iedereen van de gegrondheid van de oorlog wil overtuigen zodat iedereen ook bereid zou worden gevonden offers te brengen om de overwinning te behalen.

 Burgerbevolking. De burgerbevolking is in de totale oorlog sterk betrokken. Ze is een van de hoofdrolspelers in het conflict, of ze nu weerstand biedt, collaboreert, zich inlijft, meevecht, zich onderwerpt of ondergaat. De Tweede Wereldoorlog maakt meer slachtoffers onder de burgers dan bij de militairen. Bombardementen, terechtstellingen, uitroeiing, voedselschaarste zijn daar de oorzaak van. De oorlog is een mannenzaak, maar toch niet helemaal. Vrouwen dragen een belangrijke steen in de oorlogsinspanning bij en ondergaan het leed eigen aan het conflict.

 Technische nieuwigheden. De moderne oorlog wordt gekenmerkt door nieuwe tactieken, nieuwe wapens, nieuwe technologie en nieuwe technieken.

B De Belgen en de oorlog. Op 28 mei 1940 ondertekent koning Leopold III een wapenstilstand met Duitsland. De Belgische regering weigert de nederlaag en vlucht naar Londen om van daaruit de strijd voort te zetten. Talloze Belgen volgen in hun voetsporen en trekken als vrijwilligers voor de geallieerde legers naar Engeland. De meeste landgenoten ondergaan echter de bezetting.

 Krijgsgevangenen In een poging om de oorlog minder barbaars te maken, proberen de conventies van Den Haag (1899 en 1907) de humanitaire gevoeligheden van het einde van de 19e eeuw te vertalen. Ze staan in het teken van een filosofie die bruto geweld wil inperken. De geleidelijke verdwijning van de publieke voltrekking van doodsvonnissen en van gewelddadige sporten getuigen daar eveneens van. De overeenkomsten regelen onder andere het statuut van de krijgsgevangenen, soldaten die tijdens of net na de oorlog door een vijandelijke strijdmacht worden

opgesloten. Zo moeten krijgsgevangenen menselijk behandeld worden, is foltering verboden en mag geen andere informatie dan de identiteit worden gevraagd. De behandeling van krijgsgevangenen wordt door de conventie van Genève (1929) nogmaals gereguleerd.

“Art. 13: Krijgsgevangenen moeten te allen tijde menslievend worden behandeld. Represaillemaatregelen ten aanzien van krijgsgevangenen zijn verboden.

Art. 15: De gevangenhoudende Mogendheid is gehouden kosteloos te voorzien in het onderhoud der krijgsgevangenen.

Art. 22: Krijgsgevangenen mogen alleen worden geïnterneerd in lokaliteiten welke op de vaste wal zijn gelegen en alle waarborgen bieden voor hygiëne en gezondheid.

Art. 26: Het dagelijks voedselrantsoen moet, wat hoeveelheid, hoedanigheid en afwisseling betreft, voldoende zijn om de krijgsgevangenen in goede gezondheid te houden en gewichtsverlies of stoornissen door gemis aan bepaalde stoffen te voorkomen. Voldoende drinkwater moet aan de krijgsgevangenen worden verstrekt.

Art. 49: De gevangenhoudende Mogendheid mag gezonde krijgsgevangenen voor arbeid gebruiken. In geen geval mogen officieren tot het verrichten van arbeid worden verplicht.

Art. 51: De gevangenhoudende Mogendheid die van de arbeid van krijgsgevangenen gebruik maakt, zal (...) zorg dragen, dat (...) de voorschriften ter beveiliging van arbeiders behoorlijk worden toegepast.”

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verloopt de oorlog aan het Oostfront totaal in strijd met de verdragen van Genève. De nazi's behandelen de Sovjetgevangenen heel gewelddadig, onder het voorwendsel dat de USSR de conventies van Genève niet heeft ondertekend. Sommige gevangenen – die omdat ze Russisch zijn als Untermenschen worden beschouwd – worden naar concentratiekampen gestuurd waar ze dwangarbeid moeten verrichten of uitgeroeid worden in naam van de zuiverheid van het ras. Anderzijds worden Duitse soldaten ook slecht behandeld door de Russen, zegge omdat ze door de misdaden die ze tijdens de invasie tegen de Sovjetburgerbevolking begingen elk recht op een billijke behandeling zijn kwijtgespeeld. De Duitse gevangenen worden als dwangarbeiders gebruikt.

Tijdens de oorlog in de Stille Oceaan worden geallieerde krijgsgevangenen door de Japanners aan onmenselijke behandelingen onderworpen: slagen, foltering, dwangarbeid, ontzegging van voedsel of medische zorgen. Op het einde van de oorlog in Duitsland weigert het Amerikaanse leger de Duitse soldaten het statuut van krijgsgevangenen te verlenen, waardoor ze van de voordelen van de conventies van Den Haag worden uitgesloten.

 De kolonies tijdens de oorlog. Voor de tweede maal in de loop van de 20e eeuw worden kolonies aan de zijde van grote mogendheden (vooral Europese) in een

wereldoorlog meegesleurd. Deze mobilisatie wakkert nationalistische gevoelens op. Kolonies gaan naar onafhankelijkheid verlangen, omdat ze de mening zijn toegedaan dat ze hun autonomie ruimschoots hebben verdiend.

● **Geweld, vervolging.** De Tweede Wereldoorlog is een echte totale oorlog, waarin mannen en vrouwen, soldaten en burgers, strijders en niet-strijders betrokken zijn. Geweld, racisme, onverdraagzaamheid en discriminatie vieren hoogtij; menselijke waarden worden genegeerd, waardoor niets het uitvoeren van een genocide of het werpen van een atoombom nog in de weg staat. De tentoonstelling gaat op deze fenomenen in en tracht de bezoeker aan het denken te zetten.

Inval van Yougoslavie door Duitse troepen, april 1941, © BPK, Berlijn

Plan uw bezoek aan het Museum.

Praktische inlichtingen

Sluitingsdagen: het Museum is elke maandag gesloten, evenals op 1/01, 1/05, 1/11, 25/12.

Prijs voor toegang en rondleidingen: zie [www.klm-mra.be/ Uw Bezoek](http://www.klm-mra.be/)

Een geleid bezoek duurt 1u30 voor een groep van maximum 15 leerlingen. De reservatie dient minstens drie weken op voorhand te gebeuren, via de educatieve dienst: reservatie@whi.be

Contact educatieve dienst: 02/ 737 78 07 of
sandra.verhulst@whi.be

Bereikbaarheid

Bus: Halte Merode: 22, 27, 80, 61

Halte Schuman: 12, 21, 22, 36, 60, 79

Tram: Halte Merode: 81

Metro: Halte Merode of Schuman: lijn 1 en 5

Alle haltes liggen op ongeveer 10 minuten wandelen van het Museum. Meer info:
www.stib-mivb.be

Trein: Stations Schuman of Merode of verbinding met de metro vanuit het Centraal Station.

Meer info: www.belgianrail.be

Parkings: - op de esplanade van het Jubelpark (gratis, maar kan bij organisatie van bepaalde evenementen gesloten zijn)

- Jubelpark (ondergronds/betalend) Menapiërsstraat 18 te 1040 Etterbeek

Fiets: fietspad rond het volledige Jubelpark, toegang tot het park mogelijk met de fiets.

Als u niet naar het Museum kunt komen, komt het Museum naar u toe ...

Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente!

We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Boek één van onze tentoonstellingen

Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Zij begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!

Voor info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

Verzet in Europa

De tentoonstelling 'Verzet in Europa' van het Instituut voor Veteranen evocert de geboorte en de acties van alle Verzetsbewegingen in 21 landen van Europa tijdens de Tweede Wereldoorlog. Sluikpers, gewapend verzet, sabotage, ontsnappingsroutes,

hulp aan Joden en werkweigerers : deze 5 thema's geven een goed idee van de Weerstand tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 51 panelen herleven de heldendaden van deze mannen en vrouwen in 21 bezette landen. De tentoonstelling staat eveneens in het teken van vrijheid, democratie, gelijkheid en het respect voor de menselijke waardigheid... het zijn waarden die de naties overstijgen en die aan de basis liggen van de geboorte van de Europese Unie.

Deportatie

Deportatie en genocide, een Europese tragedie' is een onthutsende tentoonstelling over de concentratiekampen voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze begint in 1933 en eindigt met een hoopvolle blik op de toekomst met de oprichting van de Verenigde Naties, een reactie op de gruwel van de Tweede Wereldoorlog. Daartussen leer je aan de hand van foto's, documenten en eigentijdse tekeningen over de vervolging en opsluiting van miljoenen communisten, verzetsstrijders, joden, zigeuners, gehandicapten en homoseksuelen onder het naziregime. Miljoenen mannen, vrouwen en kinderen die stierven....omdat ze geboren waren.

Specifieke doelstellingen voor het onderwijs

Het dossier beantwoordt aan de volgende vakoverschrijdende eindtermen:

Stam (ET 1, 11, 13, 14, 17)

Contexten 5 (ET 7, 9, 10, 13), 7 (ET 4, 5, 7)

Leren leren 3e graad (ET 1, 3, 5, 6, 10)

Vóór het bezoek

Bordiauihal

Vorbereiding in de klas

War is this, hell and no return. War is cutting short life, denying years and leaving only ghosts to haunt our memories forever.

Forrest S. Clark
Vétéran de la 2GM
8th Air Force 44th Bomb Group US

De leerlingen en de oorlog

Het bezoek kan worden ingeleid met een debat in de klas, waarbij verschillende denkpistes kunnen worden voorgelegd.

- De Tweede Wereldoorlog: een vervolg op de Eerste? Na de Eerste Wereldoorlog is iedereen het er roerend over eens: dit was de allerlaatste oorlog ooit, nu zou er nooit meer oorlog zijn. Nauwelijks twintig jaar later is de mensheid echter opnieuw in oorlogsgruwel ondergedompeld. Deze oorlog vindt zijn oorzaken in de economische, sociale en politieke omwentelingen die 14-18 heeft teweeggebracht. De Tweede Wereldoorlog, dat is de mislukking van het Verdrag van Versailles dat nochtans de vrede diende te verzekeren. Door Duitsland te vernederen, werkt het verdrag echter voorwaarden in de hand die een nieuw conflict in Europa en in de wereld doen ontstaan. De oorzaken van de Tweede Wereldoorlog zijn te vinden in de omwentelingen, de vernederingen van het “diktat” van Versailles en de sociaalpolitieke bewegingen van het interbellum.
- Maak met de leerlingen een tijdslijn, zodat ze de periode in de geschiedenis kunnen situeren.
- Om de periode concreet te verbeelden, kunt u vragen of sommige objecten die we vandaag gebruiken toen ook al bestonden. Zoek eventueel voorbeelden uit de betrokken periode op internet. Hieronder volgt een lijst met mogelijkheden, maar ze is niet exhaustief en kan worden aangevuld naargelang de interessesfeer van de leerlingen.

De sporen die de oorlog in onze omgeving heeft nagelaten

België telt talloze “herdenkingsplaatsen” met betrekking tot de twee wereldoorlogen (overblijfselen, begraafplaatsen, monumenten, herdenkingsplaten,... maar ook het “collectieve geheugen” van de streek). Het is interessant uw leerlingen te bevragen over de herdenkingsplaatsen in de buurt van uw school: waarvoor staan ze, welke feiten herdenken ze?

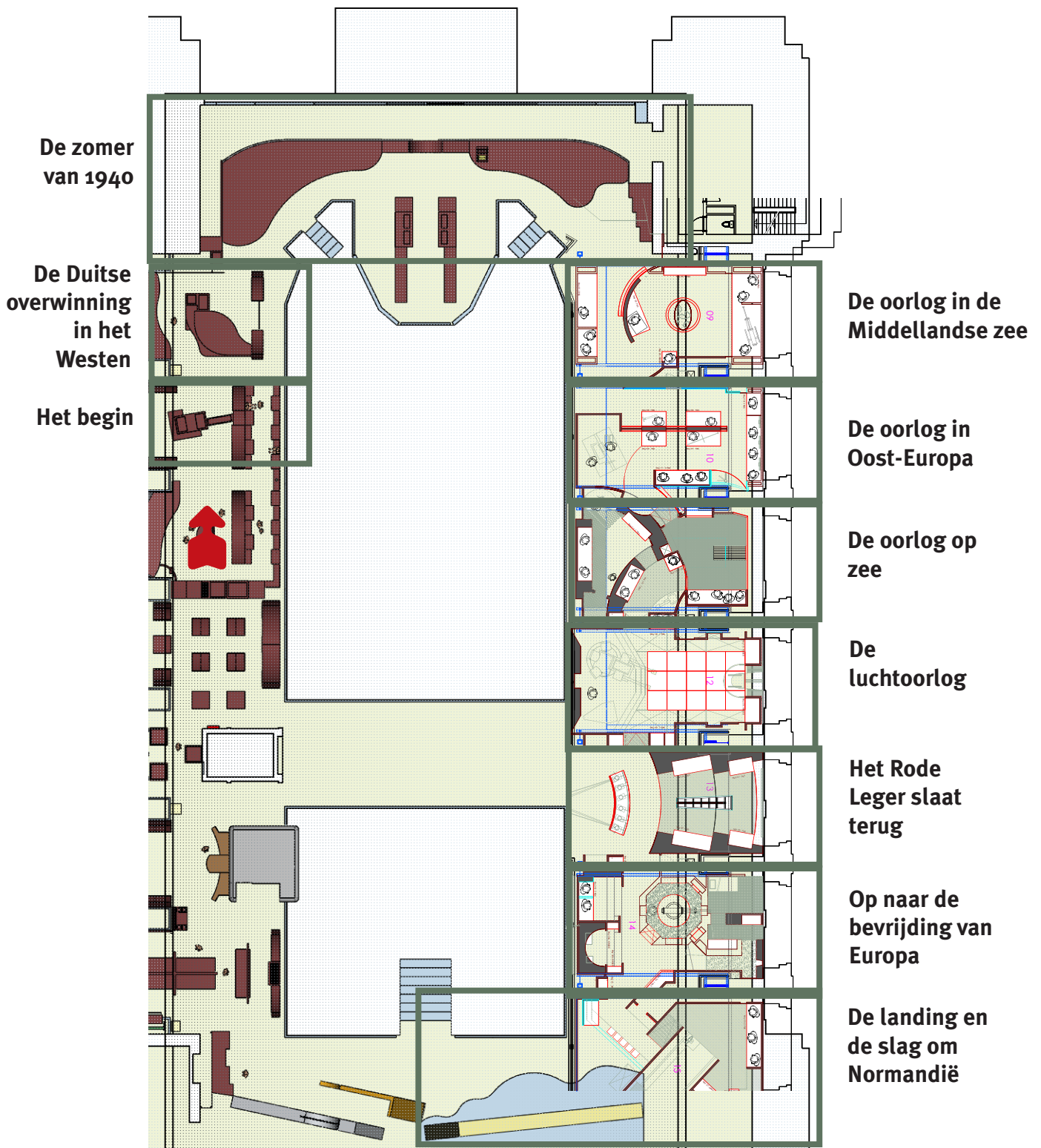
Om u bij deze oefening te helpen, kunt u het dossier “Als stenen konden spreken” downloaden (webstek van het Museum www.klm-mra.be, rubriek “Educatief”, vervolgens “Pedagogische dossiers”).

Paneelteksten

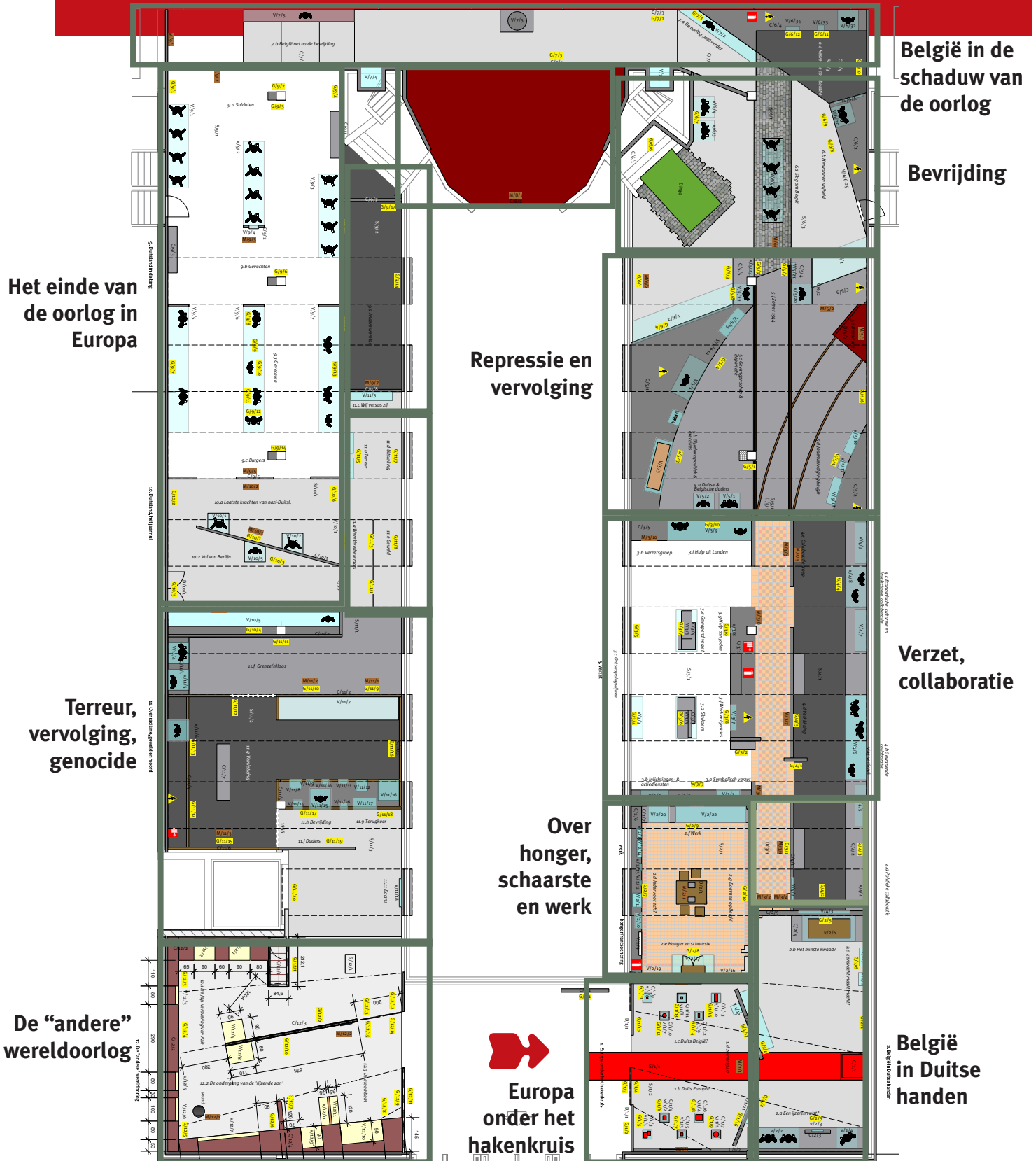
Om u in staat te stellen het bezoek voor te bereiden, geven we hier de meeste teksten mee die in het Museum in de zalen staan opgesteld. We hebben voor een opdeling per zaal gekozen, zoals die ook in het Museum voorkomt. U hoeft niet alle teksten te lezen, maar ze zullen u wel op weg helpen door de verschillende zones en uw bezoek vlotter laten verlopen.

Technische nieuwigheden	Burgerbevolking	Krijgsgevangenen	Kolonies	De oorlog en het weer	Propaganda	De Belgen en de Oorlog	Geweld, vervolging	Thema's
X						X	X	Zalen
								Blitzkrieg
								De Duitse overwinning in het Westen
	X	X	X			X		De zomer van 1940
X		X	X	X		X	X	De oorlog in de Middellandse Zee
		X		X	X		X	De oorlog in Oost-Europa
X				X		X		De oorlog op zee
X	X				X			De luchtoorlog
	X				X		X	Het Rode Leger slaat terug
X	X	X		X	X	X		Op naar de bevrijding van Europa
X	X							De landing en de slag om Normandië
						X		Europa onder het hakenkruis
						X	X	Bezet België
X		X					X	Het einde van de oorlog in Europa
							X	Terreur, vervolging, genocide
X					X			De andere Wereldoorlog

Plan 2de verdieping

Plan 1^e verdieping

Het pedagogische aanbod van het WHI

GELEIDE BEZOEKEN: aangepast aan elk niveau. Groepen van max. 15 of 25 leerlingen, naargelang het thema : 70 € (week) – 80 € (weekend)

Mogelijke thema's: algemene rondleiding, de middeleeuwen, België in de 19e eeuw, het interbellum, de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, vliegtuigen, museologie, propaganda, dynastie, internationaal humanitair recht, ...

ANIMATIES: voor een verjaardag of een namiddag met vriendjes.

De animatie belicht de collecties op ludieke en interactieve wijze.

Groepen van max. 15 kinderen: 85 € (week) – 95 € (weekend)

Mogelijke thema's: Missie Regenboog, Op de vleugels van de wind, Beestig!, Ridder in de middeleeuwen, Pas op! Propaganda.

PEDAGOGISCHE DOSSIERS: dossiers voor de leerkrachten en vragenlijsten voor de leerlingen om een bezoek aan het Koninklijk Legermuseum voor te bereiden, te begeleiden en af te ronden. Gratis te downloaden op onze website www.klm-mra.be, rubriek Uw bezoek/Educatie/Pedagogische dossiers:

- voor het lager onderwijs: De dynastie, Leven en dood in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, Als stenen konden spreken, De geschiedenis van de luchtvaart, Interbellum, De Tweede Wereldoorlog
- voor het middelbaar: Als stenen konden spreken, Propaganda, Internationaal humanitair recht, Het interbellum, De Tweede Wereldoorlog

SPELBLAADJES: gratis te downloaden op onze webstek, om de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen spelenderwijs te verkennen.

Mogelijke thema's: De 19^e eeuw, De Tweede Wereldoorlog, De luchtvaart, Antarctica, #100Masters, Geocaching.

REIZENDE TENTOONSTELLING: Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. De prijs bevat de verzekering, het transport en het opstellen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Ze begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!

Thema: Verzet in Europa, Deportatie

Info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

EEN BEZOEK AAN DE SITE BREENDONK

Van september 1940 tot september 1944 verbleven zo'n 3.600 gevangenen in Breendonk. Als gedenkteken is het Fort van Breendonk, een van de best bewaarde kampen in Europa, symbool voor het lijden en de dood van alle slachtoffers van het nazisme.

Info en reserveringen: <http://www.breendonk.be>

EEN BEZOEK AAN DE SITE BASTOGNE BARRACKS

Sinds 2010 is er het Interpretatiecentrum van de Tweede Wereldoorlog in Bastenaken ondergebracht. Het parcours bestaat uit een reeks tentoonstellingsruimten en een aantal plekken die een belangrijke rol speelden in de Slag om de Ardennen, zoals de kelder van Mc Auliff of de eetzaal waar de kerstmaaltijd werd gehouden. U kunt ook een bezoek brengen aan het 'Vehicle Restoration Centre', waar de pantsers van het WHI een nieuw leven beginnen.

Bastogne Barracks, Quartier Slt. Heintz - Rue de la Roche 40 - 6600 Bastenaken

Bezoek op reservatie: 0032(0)61/24 21 24 of bb.whi@skynet.be

Duur: ongeveer 2 uur

<https://www.warheritage.be/fr/sites>

<http://www.bastognebarracks.be/>